

DEJA VU: “BU ANI DAHA ÖNCE DEN DE YAŞAMIŞTİM!”

Hiç hâlihazırda yaşadığınız bir anı daha önceden de yaşadığınızı hissettiniz mi? Ya da ilk kez gördüğünüz bir yerde daha önceden de bulunmuş olduğunuzu... Kısa bir zaman için bile olsa başınızdan geçen olaylar en ince ayrıntısına dek tekrarlandırı mı? Tıpkı geçmişin bir kopyası gibi... Eğer ki bu sorulardan yalnızca bir tanesine bile “evet” yanıtını verebiliyorsanız, déjà vunün yarattığı şaşkınlıkla tanışmış olmalısınız. Fransızca’daki déjà (daha önceden) ve voir (görmek) fiilinin geçmiş zaman çekimi olan vu’nün birleşiminden türeyen déjà vu içinde bulunan bir yeri daha önceden görmüşlük ya da yaşanılan olayları daha önceden yaşamış olma duygusu olarak tanımlanıyor. Biliyoruz ki 5 duyu organımız arasında déjà vu hissiyle en çok bağdaşanı görme duygusu. Diğer duyuların da etkilenip etkilenmediğine dair yapılan çalışmalarda henüz bir fikir birliği yok gibi. Salt algısal bir dayanışa sahip olup gözlemlenen bir davranış niteliği sergilemediğinden deney düzeneği oluşturulması zor bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkıyor. Bu nedenle de déjà vu hakkında söylenegelenler daha çok kuramsal nitelikte.

Aynı Görüntü Beyne İki Kez Giderse...

Đeja vu’yle ilişkili ilk kuram sol ve sağ gözden beyne giden sinirsel iletimdeki milisaniyelik farklılara gönderme yapıyor. Dış dünyadan yansıyan ışık (görüntü) kornea ve lensten geçip retinaya düşüyor. Her iki gözümüz arasındaki mesafeyi düşüncecek olursak, sağ gözümüz

Gözlerimiz arasındaki mesafe dolayısıyla sağ ve sol gözümüze düşen görüntü birbirinden küçük farklılıklar gösteriyor.

düşen görüntüyle sol gözümüze düşen görüntü az da olsa birbirinden farklılık gösteriyor. Bunu aynı nesneye bir sağ bir de sol gözümüzü kapatarak baktığımızda da sezebiliriz. Nesne yer değiştirmiş gibi görünecektir. Her iki gözümüzün farklı kayıt yapıyor oluşu, derinlik algımızın en önemli ipuçlarından birini oluşturuyor.

Aynı sahneye dair retinamıza düşen bu iki girdi eş zamanlı olarak beyne iletilip orada birleştirilerek üç boyutlu algı yaratılıyor. Şöyle ki, odaklandığımız noktanın beyinde tek bir görüntüsü oluşuyorken, diğer noktaların tümünün beyindeki görüntüleri çift oluyor. Bu çiftlerin birbirlerine göre beyin temsillerindeki uzaklık hesaplarındansa, aralarındaki üç boyutlu mesafe bilgisi çıkarsanıyor. İşte, bu süreçte aynı ana dair sağ gözün görüntüsüyle sol gözünki her zaman beyne aynı anda gönderilemeyecebiliyor. Aynı sahnenin farklı gözlerden iletilen görüntüleri milisaniyelik aralıklarla beyne ulaşabiliyor. Kimi kuramlarca bu durumda görülen bir sahne, tekrardan görülmüş gibi algılanıyor. Milisaniyelik bu fizyolojik gecikmenin, kişide psikolojik olarak déjà vu hissine yol açıyor olabileceğine inanılıyor. Ancak gözlerimizden birini kaybet-

miş hastaların da déjà vu görüyor olması bu kurama gölge düşürüyor.

Bilişsel Kuram

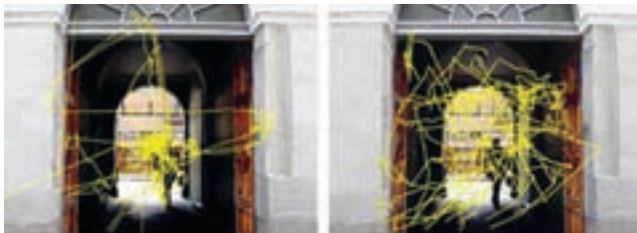
Đeja vu deneyimini açıklamaya yönelik Takashi Kusumi tarafından ortaya konan bilişsel kurama göre içinde bulunduğumuz durum geçmişte yaşadığımız bir başka durumla benzer özellikler taşıdığına iki olay arasında bağlantı kurarak sanki o anı yeniden yaşamıyormuşuz hissi- ne kapılıyor. Örneğin, ailece çıktığımız bir tatilde hep beraber bir çay bahçesine oturup dondurma yediğimizi düşünelim. Aylar ya da yıllar sonra ailece tekrar bir araya gelip dondurma yediğimiz bir anda déjà vu yaşayabiliyoruz. Çünkü genel bilimsel kanya göre olayları belleğimize ortamda bulunan kişilerin özellikleri, o anda yapılan eylemler, koku, ses gibi duyuusal uyarıların bütünüyle kodluyoruz. Gelecekte bir zamanda yaşadığımız başka bir olayın içeriği geçmiştekiyle fazlaca çakıştığında da, sanki aynı ana geri dönmüş gibi hissediyoruz.

Kaynaklar:

<http://serendip.brynmawr.edu/bb/neuro/neuro02/web1/kkozovska.html>
www.educ.kyoto-u.ac.jp/cogpsy/personal/Kusumi/dejavu.pdf

RESSAMLAR FOTOĞRAFLARA FARKLI ŞEKİLDE BAKIYOR

Resimlerde, biri profesyonel bir ressam olmak üzere iki gözlemcinin aynı fotoğrafa bakarken hangi noktalara odaklandıklarını tanımlayan göz izleyicinin sonuçlarını görüyoruz. Fark ettiğimiz üzere sağ resme ba-

kan gözlemci fotoğrafın bütününe aynı oranda göz hareketi yapmışken, sol resme bakan gözlemci dikkatini daha çok insan figüründe yoğunlaştırmış. Verdiğimiz bu örnek, mesleklerin algılarımız üzerindeki etkisinin basit bir göstergesi gibi. Çünkü göz hareketleri, normal durumlarda evrimin şekillendirdiği üzere belli başlı noktalara yoğunlaşıyor. Parlak nesnelerin çevreleri, keskin köşeler, hareket eden cisimler gibi... İnsan figürleri de farkında olmaksızın göz hareketlerimizi yoğunlaştırdığımız başka bir grup. Dolayısıyla normal bir gözlemcinin göz hareketlerinden sol fotoğrafta alınan sonucu bekliyoruz. Ancak ressamların dünyayı algıları profesyonellikleri çerçevesinde farklılık kazanıyor. Zaman içerisinde uyarılara yaklaşık eşit oranda odaklanmaya başlıyorlar. Tıpkı yukarıda sağ fotoğrafta gördüğümüz gibi. Ressamların göz

hareketlerindeki bu farklılık, baktıkları bir görüntüye dair daha fazla detay hatırlayabilmelerine de yardımcı oluyor. Normal gözlemciler fotoğraf gösterildikten bir süre sonra içeriğe dair detaylı bilgi vermekte zorlanırken ressamların belleğinde daha fazla bilgi kodlanmış oluyor. Resme yeni başlayanların göz ve ağız gibi insan yüzüne ait kilit öğeleri gerçekte olduklarından daha büyük çizip uzmanlaştıkça gerçek oranlara yaklaşımlarının altında da bu bulguların yattığı düşünülüyor.

Kaynak: Vogt, S. & Magnussen, S. (2007). Expertise in pictorial perception: Eye-movement patterns and visual memory in artists and laymen. Perception, 36, 91-100.

BİLİYOR MUYDUNUZ?

İnsan beyninin yaklaşık yarısının görme duyusuna ilişkin işlevlerde özelleşmiş olduğunu biliyor muydunuz?

“Einstein’ın beyni şu anda nerede?” ve çok daha fazlası... Her hafta güncellenen psikoloji köşemizle internette buluşuyoruz:

<http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/index.htm> Psikolojiye dair yazmış olduğunuz popüler bilim yazılarınızı inciayhan@yahoo.fr e-posta adresine gönderebilir, fikirlerinizi ve ilgi çeken haberleri sitemizde bizimle paylaşabilirsiniz.